

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ในอดีตที่ผ่านมาประเทศไทยประสบปัญหาภาวะทุพโภชนาการ คือ โรคขาดสารอาหารประเภทโปรตีนและพลังงาน โรคโลหิตจาง และโรคขาดสารไอโอดีน (อบเชย วงศ์ทอง, 2541) กลุ่มประชากรที่เผชิญปัญหานี้มากที่สุด เป็นกลุ่มทารกแรกเกิด เด็กวัยก่อนเรียน เด็กในวัยเรียน และหญิงมีครรภ์ โดยเฉพาะเด็กวัยก่อนเรียนหรือระดับอนุบาลมีผลเสียต่อการพัฒนาของสติปัญญาและสมอง (ปรีดา เกตุทัต, 2542) การพัฒนาหรือปรับปรุงภาวะโภชนาการของประชาชนในชาติให้เหมาะสม โดยไม่ให้มีภาวะโภชนาการเกินมาตรฐานและภาวะขาดสารอาหารในบุคคลกลุ่มต่างๆ เป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ เพราะภาวะโภชนาการไม่เหมาะสมจะเป็นสาเหตุและปัจจัยเสี่ยงต่อการเกิดโรคหลายชนิดทำให้การพัฒนาประเทศเป็นไปอย่างล่าช้า ภาวะโภชนาการของประชาชนเป็นเครื่องชี้วัดอย่างหนึ่ง que แสดงถึงความก้าวหน้าในการพัฒนาประเทศในด้านเศรษฐกิจสังคมและสาธารณสุข ภาวะโภชนาการที่ดีจะส่งเสริมให้สุขภาพอนามัยของประชาชน มีความสมบูรณ์แข็งแรงและป้องกันการเกิดโรคภัยไข้เจ็บ ลดการใช้บริการทางการแพทย์ทำให้มีชีวิตยืนยาว และมีคุณภาพชีวิตที่ดี

จากการสำรวจภาวะโภชนาการของเด็กอายุ 0-5 ปีทั้งประเทศ ของสำนักงานส่งเสริมสุขภาพ กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข พบว่าภาวะการขาดสารอาหารโปรตีนและพลังงาน คิดเป็นร้อยละ 9.41 ร้อยละ 9.38 และร้อยละ 8.63 ในปี 2543 ปี 2544 และปี 2545 ตามลำดับ และจากการสำรวจภาวะโภชนาการของเด็กอายุ 0 - 5 ปี ของกองโภชนาการ กรมอนามัย พบว่าภาวะการขาดสารอาหาร โปรตีนและพลังงาน ในปี 2547 คิดเป็นร้อยละ 2.53 และปี 2548 คิดเป็นร้อยละ 2.83 จากการสำรวจภาวะการขาดสารอาหาร โปรตีนและพลังงานเขตภาคเหนือ พบว่า ในปี 2543 - 2545 คิดเป็นร้อยละ 11.46 ร้อยละ 11.45 และ ร้อยละ 10.76 ตามลำดับ แต่ปัจจุบันได้มีปัญหภาวะโภชนาการเกินเกิดขึ้น โดยเฉพาะในเด็กวัยก่อนเรียน เด็กวัยเรียน ก่อให้เกิดปัญหาโรคอ้วน จะส่งผลถึงวัยรุ่นและผู้ใหญ่ได้ จากการสำรวจภาวะโภชนาการในเด็กวัยเรียน ของกองโภชนาการ กรมอนามัย พบว่า ภาวะโภชนาการเกิน คิดเป็นร้อยละ 12.8 แล 13.4 ในปี 2545 และ 2546 ตามลำดับ และจากการสำรวจภาวะโภชนาการเกินเขตภาคเหนือ พบว่า ปี 2545 - 2546

คิดเป็นร้อยละ 13.1 (กระทรวงสาธารณสุข, 2548) อัตราสูงของการเป็นโรคอ้วนในกลุ่มวัยเรียนอยู่ในอัตราที่สูง และคาดว่าจะมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นทุกปี ส่งผลให้เกิดปัญหาสุขภาพในระยะยาวได้

ตำบลท่าสุตเป็นตำบลหนึ่งของอำเภอเมืองเชียงราย จังหวัดเชียงราย โดยเป็นชุมชนขนาดกลางมี 11 หมู่บ้าน ประชากรทั้งหมด 11,256 คน จำนวนหลังคาเรือน 2,503 หลังคาเรือน และมีศูนย์พัฒนาเด็กเล็กสังกัดองค์การบริหารส่วนตำบลท่าสุต 6 แห่ง ประกอบด้วย ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กบ้านห้วยพลู ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กบ้านแม่ข้าวต้มท่าสุต ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กบ้านบ่อทอง ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กบ้านถ้ำผาดอง ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กบ้านศรีป่าซาง และศูนย์พัฒนาเด็กเล็กบ้านศรีวิเชียร มีจำนวนเด็กทั้งหมดจำนวน 164 คน ส่วนใหญ่เด็กมีภูมิลำเนาอยู่ในพื้นที่ และมีจำนวนผู้ดูแลเด็กเป็นผู้หญิงทั้งหมด 12 คน จากการสรุปผลการปฏิบัติงานด้านสาธารณสุขปีงบประมาณ 2549 พบว่าปัญหาที่เกิดขึ้นในศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ได้แก่ ปัญหาภาวะทุพโภชนาการ ปัญหาโรคมือเท้าปาก ปัญหาโรคระบบทางเดินหายใจ (สถานีอนามัยตำบลท่าสุต, 2549) และจากรายงานภาวะโภชนาการของเด็กอายุ 0-5 ปี พบว่า ในปี 2545 - 2548 เด็กมีภาวะโภชนาการต่ำกว่าเกณฑ์คิดเป็นร้อยละ 9.3 ร้อยละ 9.1 ร้อยละ 8.7 และร้อยละ 8.9 ตามลำดับ และภาวะโภชนาการเกินกว่าเกณฑ์มาตรฐาน คิดเป็นร้อยละ 2.3 ร้อยละ 2.5 ร้อยละ 3.2 และ ร้อยละ 3.4 ตามลำดับ ในปี 2549 เด็กได้รับการชั่งน้ำหนัก 458 คน มีภาวะโภชนาการเกินกว่าเกณฑ์ 23 คน คิดเป็นร้อยละ 5.02 และภาวะโภชนาการต่ำกว่าเกณฑ์ 20 คน คิดเป็นร้อยละ 4.37 (ศูนย์ข้อมูลเครือข่ายบริการสุขภาพอำเภอเมืองเชียงราย, 2549)

เนื่องจากครอบครัวมีผลต่อการพัฒนาพฤติกรรมกรบริโภคของเด็ก การเลียนแบบของเด็กจะยึดพ่อแม่และบุคคลในครอบครัวเป็นแบบอย่าง ทักษะคิดต่อการเลือกอาหารของพ่อแม่เป็นสิ่งสำคัญในการกำหนดความชอบหรือไม่ชอบของเด็ก พ่อแม่จึงเป็นตัวอย่างที่ดีในการรับประทานอาหาร (เบญจมา มุกตพันธุ์, 2542) ครอบครัวเป็นสถาบันแห่งแรกที่สำคัญที่สุดต่อการพัฒนาการของเด็ก เด็กจะมีพัฒนาการที่ดีก็ขึ้นอยู่กับกรอบเลี้ยงดูของพ่อแม่หรือผู้ปกครอง นอกจากนี้ครอบครัวยังเป็นสถาบันที่สำคัญในการถ่ายทอดความรู้ ทักษะคิด อุดมคติ และแนวทางในการดำรงชีวิตต่อไปในภายหน้าให้แก่เด็ก (วิราภรณ์ พุทธรังค์, 2547) ในขณะเดียวกัน เพื่อนและสื่อมีอิทธิพลต่อเด็กในการบริโภคอาหาร โดยส่วนใหญ่จะบริโภคขนมขบเคี้ยวมากกว่าอาหารมื้อหลัก ส่งผลให้เกิดภาวะโภชนาการต่ำหรือเกินได้ (กัลยา ศรีมหันต์, 2541) ทำให้ผู้วิจัยสนใจที่จะศึกษาปัจจัยทางครอบครัวและภาวะโภชนาการของเด็กในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กในตำบลท่าสุต อำเภอเมืองเชียงราย จังหวัดเชียงราย เพื่อจะเป็นข้อมูลพื้นฐานที่ใช้ในการวางแผนเรื่องโภชนาการของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเจ้าหน้าที่สาธารณสุขที่รับผิดชอบในพื้นที่ได้และใช้เป็นแนวทางในการแก้ไข

ปัญหาภาวะทุพโภชนาการ ได้แก่ ภาวะโภชนาการขาด และภาวะโภชนาการเกินของเด็กในศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก รวมทั้งสามารถนำมาเป็นข้อมูลพื้นฐานในการศึกษาครั้งต่อไป

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

การศึกษาเรื่องปัจจัยทางครอบครัวและภาวะโภชนาการของเด็กในศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ตำบลท่าสุต อำเภอเมืองเชียงราย จังหวัดเชียงราย มีวัตถุประสงค์ คือ

1. เพื่อศึกษาภาวะโภชนาการของเด็กในศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก
2. เพื่อศึกษาปัจจัยทางครอบครัวของเด็กในศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก
3. เพื่อหาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยทางครอบครัวและภาวะโภชนาการของเด็กในศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก

ขอบเขตของการศึกษา

ขอบเขตด้านประชากร

ประชากรที่ศึกษา คือ เด็กอายุ 1-5 ปี ในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กในตำบลท่าสุต อำเภอเมืองเชียงราย จังหวัดเชียงราย ตั้งแต่เดือน เมษายน - พฤษภาคม 2551 จำนวน 164 คน

นิยามศัพท์เฉพาะ

ปัจจัยทางครอบครัว ประกอบด้วย

1. ปัจจัยทางเศรษฐกิจ ได้แก่
  - 1.1 ลักษณะบ้านเรือนที่อยู่อาศัย หมายถึง ลักษณะบ้านเรือนที่อยู่อาศัยในปัจจุบัน
  - 1.2 อาชีพของผู้นำครอบครัว หมายถึง อาชีพของบุคคลที่เป็นมีหน้าที่หลักในการดูแลสมาชิกในครอบครัว
  - 1.3 รายได้ของครอบครัว หมายถึง รายได้สุทธิของสมาชิกในครอบครัวรวมกันต่อเดือน
  - 1.4 รายจ่ายของครอบครัว หมายถึง รายจ่ายสุทธิของสมาชิกในครอบครัวรวมกันต่อเดือน
  - 1.5 ภาระหนี้สิน หมายถึง หนี้สินทั้งสังหาริมทรัพย์และอสังหาริมทรัพย์
2. ปัจจัยทางสังคม ได้แก่
  - 2.1 รูปแบบโครงสร้างของครอบครัว แบ่งเป็น
    - 2.1.1 ครอบครัวเชิงเดี่ยว ประกอบด้วย บิดา มารดา บุตร
    - 2.1.2 ครอบครัวขยาย ประกอบด้วย บิดา มารดา บุตร ปู่ ย่า ตา ยาย ลุง ป้า อา น้ำ

2.2 จำนวนบุตร หมายถึง จำนวนบุตรที่มีชีวิตทั้งหมด ณ ปัจจุบัน

2.3 ลำดับที่ของบุตร หมายถึง ลำดับของบุตรคนที่ศึกษานี้เป็นบุตรลำดับที่เท่าไรของ

ครอบครัว

3. ปัจจัยทางวัฒนธรรม

3.1 การจัดหาอาหารให้กับเด็ก หมายถึง ประเภทของอาหารที่ผู้ปกครองได้จัดเตรียมให้เด็กรับประทาน ความถี่ในการบริโภคอาหารแต่ละชนิดของเด็ก ใน 1 วัน

3.2 ลักษณะการบริโภคอาหารในครอบครัว หมายถึง การบริโภคอาหารของเด็กว่าบริโภคคนเดียวหรือกับครอบครัว อาหารที่เด็กรับประทานพร้อมกับครอบครัว การบริโภคอาหารและความชอบอาหารของสมาชิกในครอบครัว

ผู้ปกครอง หมายถึง บุคคลที่เป็นหลักในการดูแลเลี้ยงดูใกล้ชิดเด็ก

ภาวะโภชนาการ หมายถึง สภาพหรือสภาวะของร่างกายของเด็กที่มีผลจากสารอาหารที่ได้รับประทาน สามารถประเมินได้จากการชั่งน้ำหนัก การวัดส่วนสูง ณ ปัจจุบันที่ทำการศึกษาแล้วนำมาเปรียบเทียบกับกราฟแสดงน้ำหนักตามเกณฑ์ส่วนสูงในการติดตามการเจริญเติบโตของเด็กอายุ 0-6 ปี ในสมุดบันทึกสุขภาพแม่และเด็ก ของสำนักงานส่งเสริมสุขภาพ กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข โดยมีการประเมินภาวะโภชนาการตามเกณฑ์ ดังนี้

ภาวะโภชนาการปกติ หมายถึง ภาวะร่างกายที่มีน้ำหนักและส่วนสูงอยู่ในเกณฑ์มาตรฐานตามอายุเพศ และสุขภาพดี โดยมีค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D) อยู่ระหว่าง +1.5 ถึง -1.5

ภาวะโภชนาการเกิน หมายถึง ภาวะร่างกายที่มีน้ำหนักและส่วนสูงเกินเกณฑ์มาตรฐาน ได้รับสารอาหารเกินความต้องการ อ้วน และมีการเจริญเติบโตเร็วกว่าปกติโดยมีค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D) มากกว่า +1.5

ภาวะโภชนาการต่ำ หมายถึง ภาวะร่างกายที่มีน้ำหนักและส่วนสูงต่ำกว่าเกณฑ์มาตรฐาน มีการขาดสารอาหาร ผอม โดยมีค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D) น้อยกว่า -1.5

ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก หมายถึง ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กที่รับดูแลเด็กอายุ 1-5 ปี ในตำบลท่าสุดประกอบด้วย ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กบ้านห้วยพลู ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กบ้านศรีป่าซาง ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กบ้านแม่ข้าวต้มท่าสุด ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กบ้านบ่อทอง ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กบ้านถ้ำผาตอง และศูนย์พัฒนาเด็กเล็กบ้านศรีวิเชียร ตำบลท่าสุด อำเภอเมืองเชียงราย จังหวัดเชียงราย